

ŽIVLJENJE IN SVET

TEDENSKA REVILJA — PRILOGA PONEDELJSKEGA JUTRA

ŠT. 14.

V LJUBLJANI, 2. OKTOBRA 1937.

KNJIGA 21.

DEKLETCE

ALI IMAJO RASTLINE RAZUM

Filozofski sistemi so že od nekdaj pripuščali razum samo človeškemu bitjem. Poleg tega je vsak sistem po svoje definiral »razum« in nobena definicija ni soglašala z drugo. Vzlic temu so služili filozofskim sistemom človeški možgani vsaj splošno kot temelj, ki ovladuje in ureja razumsko delovanje! Filozofija pa se je vedno upirala in se še vedno kljub vsej živalski psihologiji upira, da bi priznala razum živalim. Govoriti o »razumu rastlin« pa se zdi filozofom norost. Res je, da ne moremo govoriti o »razumu« pri rastlinah v šolskem pojmovanju, temveč moremo marsikaj spremeniti, kar se zgodi tudi pri »živalskem razumu«. Najvažnejše sredstvo sporazumevanja, iz katerega sklepamo na posest razuma, je govorica, ki je nimajo ne živali in ne rastline. »Odgovori« na dražljaje so pri živalih dovolj znani, toda o razumu rastlin se učenjaki že od Fechnerjevega nauka o rastlinski duši dalje »prepirajo«.

Naslednja izvajanja naj pokažejo upravičenost naziranja o razumu rastlin.

Predvsem so tu korenine, s katerimi je rastlina trdno spojena s prostorom svoje rasti. Hrana leži skoraj nepremično v zemlji, če je ne razširi voda. Toda žive stanice rastlinskih korenin jo sluti in se ji približujejo s čudnaško sigurnostjo, ki spominja na vohanje vode v puščavi, kar smatrajo učenjaki za duševno sposobnost živali. Zakaj ne bi bilo isto pri rastlini?

Poglejmo n. pr. vitko steblico ali bilko na žitnem polju, ki je obležala po dežju ali viharju. Kolikor hitro je pač mogoče z rastlinskimi sredstvi, se skuša spraviti v normalni položaj, kakor to zahteva od nje življenje. Včasih opazimo zelo zamotane gibe rasti, ki niso slepo nastali.

Znano je, da služi razporeditev listov ali vej potrebi zadostne svetlobe, ki jo rabijo za svoje življenjsko delo in da večina listov spreminja svojo lego po soncu. Isto dokazujejo tudi cveti, občutljivost za svetlobo in z njo združeno sposobnost za premikanje vidimo prav nazorno pri belem cvetju ptičjega mleka. Pokrijte ob toplem, sončnem pomladanskem dnevu del grede, kjer raste

ta cvetica, s črnim papirjem, ne da bi se doteknili cvetlic. Čez pet minut se bodo zaprle vse cvetke v umetne noči.

Poseben pojav opazimo pri plodnicah madronščice z bršljanovimi listi (*limaria cymbalaria*). Rastlinica raste na skalnatih strmih pobočjih, na zidovju in podobnih tleh. V majhnih glavicah zorijo semena, ki bi jih veter lahko raznesel na vse strani. Tedaj rastlina raztegne svoj pecelj z glavicami ter se obrne k steni. Če zadene glavica ob kako razpoko ali rezo, tedaj sili stebelce tako dolgo, dokler se v njej ne zaklini. Tako preskrbi rastlina potomstvu prostor za klitje. Če pa rastlina ne more priti do nobene razpoke, ostanejo glavice na dolgih steblih ter se rastlina prav nič ne trudi z brezuspešnim iskanjem reže. Kdo naj bi pri vsem dvomil o njenem »razumu«?

Da vse rastline niso »pametne«, dokazuje n. pr. grašica (*Cathyrus odoratus*). Mlada rastlina raste krepko, izoblikuje svoje vitice na listih in — se izogiba opore, katere bi se mogla oprijeti. Leže na zemljo, nenadno pa se oprime opore, da more rasti ob njej kvišku. Četudi jo privežemo na oporo, omahne v začetku na tla. Njena mladostna doba ima očitno drugačne življenjske potrebe ter se šele počasi nauči posluževati se svojih organov.

Vsi podobni smotrni življenjski pojavi so seveda zelo počasni v primeri s kretinjami živali, ki jih vodi volja, toda v bistvu jih ne moremo ločiti od njih. Na vsak način jih moremo imeti kot znake rastlinskega razuma.

Vsako živo bitje spada v nekem oziru v višjo enoto in se kot njen sestavni del življenjsko razvija. Mora se podrediti skupnosti življenja in rešiti svoje naloge po svojih močeh. Nobeno živo bitje, tudi človek ne, ne more živeti izven »življenjske skupnosti«. Če je ta življenjska skupnost po naravnih zakonih »razumna«, potem moramo tudi njenim delom, torej tudi rastlinam, pripustiti nekaj tega razuma ne glede na razne definicije in znanstvena mnenja.

Po razpravi dr. O. Richterja — np

ZALIVSKI TOK NAPOVEDUJE VREME

MILI ZIMI BO SLEDILO TOPLO POLETJE

Znani vremenoslovec, švedski raziskovalec zalivskega toka, profesor J. W. Sandström, se je vrnil s svoje odprave z novim znanstvenim gradivom, iz katerega je mogoče sklepati na vremenski položaj v prihodnjem letu.

Vremenske napovedi iz Zalivskega toka si seveda ne moremo predstavljati na način prerokov, ki napovedujejo prihodnost iz kavne gošče. Zalivski tok v resnici odloča v veliki meri vreme v Srednji Evropi, zato je razumljivo, da vsa Evropa pričakuje, kaj bo povedal profesor Sandström, ki vsako leto po svoji znanstveni odpravi izračuna domnevno vreme za prihodnje leto.

Šestdesetletni učenjak, vodja državnega meteorološkega in hidrografskega zavoda v Stockholmu, je brez dvoma najboljši poznavalec čudežnega Zalivskega toka, kateremu moramo biti hvaležni za naše zmerne temperature. Že deset let se vozi profesor Sandström v poznem poletju v Ledeno morje, daleč gori ob vzhodni obali Grönlanda, kjer meri temperature Zalivskega toka. Če je Zalivski tok topel, se more sklepati iz tega na

milo zimo v vsej Srednji Evropi. Že lani je bilo vodovje Zalivskega toka izredno toplo in po profesorjevi napovedi je bila zima zares dosti mila. Za letos smemo pričakovati še milejšo zimo, ker se je temperatura Zalivskega toka še povečala.

»Na svoji letošnji odpravi«, je izjavil profesor Sandström, »vzdolž norveške obale smo izmerili razmeroma tople temperature. Tudi v Atlantskem oceanu je bila temperatura izredno visoka. To pomeni, da bomo imeli na Skandinavskem najmilejšo zimo po dolgih letih, toda tudi vsa Srednja Evropa bo domnevno imela zelo toplo zimo. Nimajo prav oni, ki govorijo o novi ledeni dobi. Nasprotno, zdi se kakor da bi se svet zmerom bolj ogreval.« Profesor Sandström je napovedal celo že zdaj poletno vreme v prihodnjem letu. Poletno vreme je praviloma vselej slabo, če je temperatura morja ob obalah nižja od povprečne temperature. Prihodnje poletje bo lepo in precej suho.

To pot je profesor Sandström preiskaval tudi vodne množine Zalivskega toka, ki je — mimogrede povedano — tako širok kakor n. pr. vsa Nemčija.

Zalivski tok vsebuje več vode nego vsi drugi. Večkrat so znanstveniki že slikali strašne posledice, če bi Zalivski tok spremenil svojo smer. To bi bilo tudi po mnenju profesorja Sandströma grozna

katastrofa za severno Evropo — Švedska in Norveška bi se spremenile v ledene puščave kakor Aljaska in Grönland — toda ta možnost je še daleč v temni bodočnosti. B. H.

V DEŽELO DVEH TISOČ JAM

ANTON DEBELJAK

N A D A L J E V A N J E

Credoč mimo trgovin je Jifka opazila, da so cene globoko nižane: prej so bile na prsih, a zdaj manekinom pri nogah. V gostilno! »Tiha dolina« je kaj glasna: vse tišči vanjo. Denar je ko voda: teče tja, kjer ga je dosti. Tudi hudič baje zmerom na isti kup gnoj odklada. No, torbarji, obilo uspeha! Na zadnje vse usidramo pri Burgerjevcih.

Močiril ali človeška ribica, ki smo jo gledali v jami, ima svoje ime po barvi človeške polti. Ker ji je bilo oko na tisoče let brez opravka, je nehalo gledati. Telesna koža je zagrnila kraj, kjer je bilo nekoč odprto očesno okence. Kako pa zdaj občuti svetlobo? Z vsem telesom. Izpregledala ji je vsa koža od repa do glave. Morda je tukaj vir zdravniku dr. Louisu Farigouleu, znanemu s pisateljskim imenom Jules Romains, da je pred nekaj leti začel oznanjati kožno gledanje za slepce. Močirila zavidajo lahko vojni pohabljeni: ako mu neprijatelj odgrizne škrge, nogo, rep — mu naglo vzkale novi organi.

Njegovo ime človek nehoti naslanja na koren mok (moča, močer, močir). Ta Proteus anguineus, ki je dal pri nas naslov prirodoslovnemu mesečniku, ima v Pleteršniku več imen: močarilja, močariljica, močerilec. Zveni pa kar sorodno z onim močvircem, ki se imenuje: močerad, močerač, močeran, močerač, močeroga, močerol, močeron, mačerol, čomorad. Ker ima toliko inacic, je koren sumljiv tujeja porekla.

Sulek ima za proteja v Nem. hrv. slovarju naziv: močarila, čovječja ribica. Pod zadnjo značko vidiš v leks. Minervi 1936 izrazito sliko s pripomnjo, da ta repati vodozemac (dvoživka) domuje po Slov., Hrv., Dalm. in Herceg. Jaz sem jo prvič videl v Virju pri Stični, kraju omenjenem v Vodnikovih L. Novizah: roparski umor, kjer zlikovec unese »pasično mošnjo.

Za obed sem si naročil obilo solate. Zadnje leto sem krenil med zaprisežene vegetarjance. Ime je dolgo za dolgočasno stvar. A če so Rabelaisovi rojaki svoj Alboche, prikrojen iz Allemand, obglavili v Boš, t. j. Svaba, smem prikrajšati tudi jaz vegetarijanca v — janca. Janec je tako in tako čist rastlinožer.

Za sosedno mizo se pomenek suče okoli kapnikov. Ljubljanski izletnik naglaša kapnik, domača »ganimedita« pa kápnik. Z onim vlečeta Pleteršnik in Bartel, z natakario pa novi Pravopis. Redko se rabijo nazivi: kapec, scejeni kamen, scéjenik, skulec. Grški stalaktit in stalagmit — kakor italijanski colaticcio in naš kapnik — so enakega pomena. Vendar so znanstveniki diferencirali: stalagmit raste s tal = stalnik (dosegljiv, g je bliže začetka v abecedi), stalaktit visi s stropa (k je bolj oddaljen v abecedi). Opisal jih je Spallanzani proti sredini XVII. stol.

E. Ackermann: ZA HIŠO

Med tem ko prežvekam svojo zelenjavo, mi govori notranji glas: »Pij, jance!« Ugibam, kakšni bi bili kapniki, če bi vino pronicalo takole v podzemne podmole in mlamole. Kako bi jih Li-Tai-Pe opeval in Mirko Pretnar slovenil?

Zeja me grudi. Kdor vodo žuli, mu po črevih kruli. G. Sure govori ženi Súrečki: »Bi vino krstiv ali krstu?« »Nikar ga vodeniti,« veli ona. Galcem je bilo toli neprijetno, če si jim vliil vode v vino, da so to šтели za strup: Gallos post haec dilutius esse poturos quod illi venenum esse arbitrabantur (Cicero, Oratio pro Fonteio). Odtod še danes francoska rečenica: mettre de l'eau dans son vin, t. j. nekaj nevšečnega storiti, popustiti, odnehati.

Mati sv. Petra gori v peklu,
Ker so vidili ene pijane ljudi,
Vodo med vino pertakali,
Prav dobro drago so jim rajtali.
(Strekelj, Sl. n. p. I, 65)

Sicer pa je res škoda podaljševati plemenito kapljico, o kateri so v Parizu dali lani tiskati pisemske znamke z napisom: Le vin français donne le joie et la gaieté... To ni kakor oni tromoževci

Dreimännerwein, ob katerem morajo nastopiti trije, kadar eden pije. Kako že poje starofrancoska napitnica? Kdor uživa to izvrstno vince, sedi poleg božje družince:

Qui ce bon vin boit,
Dieu voit...

V reklamah za letošnjo razstavo v Babilonu ob Seini so obetali javne vinomete. To bo naše izletnike vino metalo! Dobro, da se nihče naših ni udeležil 4. jul. narodnega praznika anževskega (fête nationale des vins, Anjou), ko je sprevod snoval (defiliral) mimo predsednika Alberta Lebruna. »An živinski« praznik so baje imeli o binkošti v Postojni nekateri naši izletniki, kakor poroča Sl. 15. VII. v članku »Naša sramota«.

Toda katero vrsto naj si privoščim? Ono, ki jo pije ptičica (Strekelj, I 67):

Kraljič je vzel tičico,
Pa jo djal v foglovček.
Piti ji dal sladke rebulce,
Zobat pšenice rumene...

Ali pa tisto, ki jo proslavlja Dajmir Feigl s svojo knjigo »Pol litra vipavca«? Ipavec — v Loškem potoku mu pravijo Lipavec — mi prikupno zveni, ker smo

pred vojno v Gorici pok. gimn. ravnatelja slovenske gimnazije klicali: gospod I, pri tem pa dvigali palec na desnici. Razen tega sem se spomnil, da nam ob vipavcu Ivan Podgornik drobi grozljive storije o polhah, hudiču, medvedih (Mentor 1936/37).

Naročil sem torej. Vendar vipavski grozdjar me je malce razočaral. Ima li tukec, t. j. diši po sodu? Tukey je tudi potuhnjene ali po Glonarjevem slovarju še človek, ki na klic odgovori: »Tukaj!« Takšen tukey je bil češki vojak Zdeněk, ki se je nenadoma začel imenovati Hier-něk, ker pri vojaščini je moral vsak reči: hier! ne pa zde. Zaradi njega je bilo v avstrijskem parlamentu nastalo vprašanje: Zdefrage.

Upijanljivo vino se v francoski latovščini (Chautard, Argot, 1931) imenuje: casse-patte, nogolom, izgovorjeno: ka spat. Ti besedici pomenita v moji rodni govorici: kar spat... To se mi je zablistalo v glavi, ko je blizu naše mize zadremal zajeten gost. Nasrebal se ga je kakor srednjeveški redovniki, katerih trebuhu so podobni brentam, primerjaj heksameter:

O monachi, vestri stomachi
sunt amphora Bacchi.

Neka mamica krepko pije, češ da si

ANGLEŠKO NOVINSTVO

V zbirki »Wesen und Wirkungen der Publizistik« je obsežno delo: Dr. M. Grünbeck »Die Presse Grossbritaniens. Ihr geistiger und wirtschaftlicher Aufbau. Leipzig 1937 pač najtehtnejše.

V prvem snopiču se prikazuje zgodovina in splošno današnji ustroj britanskega tiska. Zlasti poslednji je korenito razčlenjen tako po vsebini kakor po načinu oglašev. V 12 razpredelnicah se trditve statistično podkrepljujejo.

Drugi snopič opisuje vzroke, zakaj se v britanskem novinstvu snujejo skupine, zatem označuje avtor posamezne skupine (Rothermerova, Berryjeva, liberalna Westminsterka, pokrajinske, itd.), njih financiranje, gospodarski razvoj, naposled razpravlja o politični vplivnosti sodobnega angleškega časnikarstva vobče.

Iz vsega sklepa, da se je duhovna višina angleških listov, posebno vodilnih londonških glasil, znatno sesedla. Zato pa so podjetniki dosegli čudovit gmotni uspeh, ki se razodeva v velikanskih nakladah, mastnih dividendah in močnih koncernih. Ako knjiga v političnem oziru ne kaže vselej objektivne vrednosti, je pa spričo obilnega statističnega gradiva vendar precej pomembna.

N. K.

bo zamorila bolečine v zobu. Mislila je, da ji je zobar ugonobil živec: a mrtvi živec je postal živi mrtvec. Poleg nje sedi gospod, ki je bil v USA in ve za rekordno jamo v Novi Mehiki. Ta je »the greatest in the world. Odkril jo je l. 1901 pastirček, danes šteje že nad en milijon posetnikov.

Ko sem udušil prvo mero, sem pomislil, kaj bi še poklical. Iz zadrege me je potegnil Župančičev verz: Moja duša je židane volje, kakor da pila je kraški teran! — No, kar streslo me je Z okusom dobrega dalmatinca se ne more primerjati. Neka družina ga je zamenjala, mi trije pa smo vztrajali do konca pri njem. Vztrajal pa bržčas ne bi bil ruski privodnik ali pilot Vodopjanov...

Hej, to smo se zasedeli v krčmi! Slovenec pač obraja hišo, kjer Bog roko ven molli. Pomislite: 10. 6. 37. je bil v Trstu edini slovenski napis »gostilna«. Opera ga je pripeljala iz Ljubljane. Imamo jih torej za izvoz.

Odhitimo ven, saj se je zjasnilo. Dobro, da se nismo dali zjutraj oplašiti po dežju: Pluie du matin n'arrête pas le pèlerin...

D A L J E

K. Frieker: MLIN (lesorez)

ALI STE PREOBČUTLJIVI?

Zadnjič je nekdo za večerjo pojedel malo redkvice. To je kaj nedoživo, ki pač ne more nikomur škodovati, si bodo mislili naši bralci. Toda v tem primeru je mož kmalu po jedi dobil hude želodčne motnje, o katerih pa si seveda ni mislil, da so jih utegnile povzročati redkvice. To je uganil šele pozneje, ko mu je žena spet predložila ta zemeljski sad in je nato dobil iste motnje. Sedaj je bil razkrinkal redkev kot

vzrok obolenja in mož se je seveda varoval, da bi je še kaj jedel. Navzlic temu je postajal njegov strah pred redkvicami čedalje večji, na zadnje ni mogel slišati niti tega imena, ne da bi takoj za njim ne dobil slabosti in kožnih izpuščajev. Obrnil se je do nekega zdravnika, ki ga je potem obravnaval z izvlečki iz redkvic — a zaman. Stvar so potem še enkrat natančno preiskali in pokazalo se je, da vzrok zdravstvenih motenj ni bila navad-

TRIJE MUŠKETIRJI

ALEKSANDER DUMAS, ST. • ILUSTRIRAL NÖRRETRANDERS • PONATIS NI DOVOLJEN

ZAHTEVAM NJENO PROSTOST

»In Vaša Milost bi mogla podpisati z mirno vestjo to izgonsko povelje?«

Buckingham je začudeno gledal mladega moža.

»Slišite, to je pa zares čudno vprašanje! Vendar vam morem reči, da bom storil to z lahko vestjo. Baronu je prav tako dobro znano, kakor meni, da je Mylady zločinka in da je zanjo velika mliost izgonska kazen. Ničvredna ženska je, ki zasluži večsala!«

»Ona je angel, visokost. In to veste

sami dobro! Zahtevam njeno prostost!«

»Ali ste ob pamet? Kako si upate tako govoriti?« je vzkipeł Buckingham.

»Oprostite, Visokost, toda govorim, kakor morem. Pazite, da se ne boste prenağlilili!«

»Za vraga, zdi se mi, da mi ta človek grozi!« je zavpil Buckingham.

na, temveč tako zvana črna redkev. Uporabili so nato ekstrakte iz črne redkve in so dosegli vsaj to, da je mož lahko prenašal govorjenje o redkvah, ne da bi mu škodovalo.

Ta, vsekakor čudni primer je samo primer za mnoge druge, primer za samo na sebi nedolžno, a često zelo neprijetno in mučno bolezen iz zelo številne družine tako zvanih »idiosinkrazij« ali bolezni preobčutljivosti. Moderna medicina je ugotovila, da praktično sploh ni snovi, pa naj bo še tako nedolžna, za katero posameznik

ali mnogi ljudje ne bi bili preobčutljivi. Tu so ljudje, ki dobijo hud napad, če so jedli zeleno, drugi ne morejo jesti jagod, ne da bi takoj dobili izpuščaj. Celo riž, jajca in špinača povzročajo posebno pri otrocih neredko hude katarje.

Vsak izmed nas pozna ljudi, ki jim baš najlepše poletne mesece pokvari »senena mrzlica«. Kadar si drugi ljudje utrgajo vsako minuto, da bi bili čim več na prostem, se ti reveži skrivajo za zaprtimi okni, le redko si upajo na prosto in čakajo samo na to, da se konča doba, ko ove-

UMOR

»Ne, Visokost, zdaj še prosim. Toda pomislite: ena sama kapljica zado-
stuje, in česa bo prenapolnjena. Celo
manjše zlo se more maščevati nad člo-
vekom, čigar mnoga in velika zločin-
stva še niso bila kaznovana.«

»Gospod Felton,« je odvrnil Bu-
ckingham, »takoj se odstranite in sto-
pite v ječo!«

»Prej me morate poslušati do kon-
ca. Vi ste osramotili mlado dekle in
jo užalili. Zato vas najvdanejše pro-
sim: ukažite in spet bo prost!«

»Pojdite!« je odgovoril Buckingham.

»Sicer pokličem svoje ljudi!«

»Nikogar ne boste poklicali,« je de-
jal Felton ter se postavil med njega
in zvonček, ki je stal na majhni, s sre-
brom okovani mizi. »Podpišite ta do-
kument!«

»Le pridi!« je zaklical vojvoda in
zgrabil za svoj meč.

Toda Felton je bil urnejši. V tre-
nutku ga je prebodel z bodalom, s ka-
terim se je igrala Mylady.

tejo trave, ki je zanje strup. Kakor znano, povzroča drobni cvetni prah trav to bolezen. Z zrakom prihaja v dihala in povzroča pri osebah, ki so za ta prah preobčutljive, bolezen. V Nemčiji cenijo število oseb, ki so podvržene tej preobčutljivosti, na pol milijona, v drugih državah n. pr. Angliji in Ameriki pa jih je celo še več. Zakaj so neki ljudje tako občutljivi za cvetni prah, ki je sam na sebi gotovo nedolžen, znanost še danes natančno ne ve.

Medicina se v zadnjih časih čedalje bolj

zanima za te »alergične« bolezni, kakor jih imenujejo, ker se je izkazalo, da so dosti bolj pogoste, nego so nekoč mislili. Tako so medicinski listi pred kratkim poročali o nekem mesarju, ki je trpel dalj časa za trdovratnim in zelo neprijetnim kožnim izpuščajem. Zaman je bilo vsako zdravljenje. Po nešteti poskusih so ugotovili vzrok tega obolenja: bil je nedolžni lojavec, s katerim je imel mož pri svojem poklicu vsak dan opravke in za katerega je začel potem uporabljati neko drugo snov — in je ozdravel za vselej.

PREPOZNO

Zdajci je vstopil Patrick in sporočil, da je dospela pošta iz Francije. To je vojvodo tako zmedlo, da mu je mogel Felton še enkrat zasadiiti bodalo v prsa.

»Primite morilca!« je zaklical služabnik, ki je šele zdaj videl, kaj se je zgodilo.

Felton je bežal skozi dvorano na stopnišče. Na prvi stopnici pa se je zaletel naravnost v lorda Winterja, ki je videl njegovo vznemirjenost in opazil krvave madeže na njegovih rokah in obleki ter ga je takoj prijel.

»Torej sem le prepozen! Jaz nesrečnik!«

Felton se ni upiral, ko so ga izročili straži. Lord Winter je skočil v Buckinghamovo sobo, kjer je ležal vojvoda na zofi. Z roko je krepko tiščal rano.

»Ali ste vi, lord Winter?« je vprašal. »Poslali ste mi norega človeka. Poglejte, kaj je storil z menoj.«

»Visokost, nikoli si ne bom mogel odpustiti tega!«

Pri alergičnih boleznih je torej nad vse **važno**, da se dožene čim prej snov, za katero je bolnik občutljiv. To je važno posebno pri živalih. Doslej so bili zdravniki v tem pogledu navezani na zelo naporne in dolgotrajne poskuse, toda v zadnjem času so uvedli zelo učinkovit postopek; tako zvano **proteinsko** kožno preizkušnjo. Iz vseh praktično v poštev prihajajočih živil so izdelali proteinske ekstrakte in od ekstrakta sumljivega živila kanejo pacientu na kožo po eno kapljico. Če je pacient preobčutljiv za neko živilo, mu bo

proteinski ekstrakt iz tega živila povzročil na koži čez kratek čas hudo rdečico. Na ta način je mogoče hitro in zanesljivo dognati neznane »strupe«, ki delajo človeku takšne težave.

Po razpravi dr. W. Bergerja —kj

Nemški novinar je v listu Preussischer Correspondent pod Niebuuhrovim uredništvom l. 1814 izrekel željo, naj bi bil dnevnik »usta ljudstvu in uho vladarju.«

PISMO KRALJICE ANE

»To bi ne bilo pametno,« je odvrnil Buckingham ter mu ponudil desnico. »Ne poznam človeka, ki bi zaslužil, da bi ga kdo drugi objokoval vse življenje. Vendar bi bil rad sam z Laportom in svojim zvestim služabnikom.«

Baron se je med jokom odstranil. Tudi drugi so odšli. Ostal je le Patrick z zaprašenim jezdecem, katerega je bil Felton srečal v prednji sobi. Bil je odposlanec Ane Avstrijske.

»Laportel!« je rekel vojvoda s slabotnim glasom. »Moraš mi prebrati pismo, sicer bom umrl, ne da bi poznal

njegovo vsebino. Odposlanec je urno razpečatil pismo in bral čisto blizu umirajočemu:

Mylord!

Če Vam je na tem, da ostanem mirna, ustavite oboroževanje zoper Francijo. Končajte vojno, ki so jo povzročili nekateri verski vzroki, v bistvu pa Vaša ljubezen do mene.

Pazite nase! Vaše življenje je ogroženo, življenje, ki mi bo posebno drago od trenutka naprej, ko ne boste več moj sovražnik.

Vaša vdana Ana.

IZ LITERARNEGA SVETA

MAURICE REY †

»Srečen pesnik, ki napiše sto pesmi, jih objavi dvajset, potem pa o njem vsi soglasno sodijo: V njegovi knjigi so tri skoraj brezhibne pesmi.«

To so skromne besede mladega francoskega poeta Mauricea Reya, ki ga je te dni v šestintridesetem letu smrti odrešila dolgotrajnega trpljenja tbc. Pokopali so ga v mestu Saint-Germain-en-Laye ob Seini.

Nadarjeni pesnik je pridobil svoje prvence pred leti v pesniški reviji »La Muse Française«, ki jo izdaja znani požrtvovalni založnik Garnier, sam literat. Tej reviji je Rey ostal zvest sotrudnik do zadnjega.

Lani je izdal svojo prvo pesniško zbirko Escales (Zasilna пристanišča), pred tremi meseci pa knjigo pesmi »Musiques dans la nuit«, ki je s svojo strastno svežino, s tiho melanholijo bolne mladosti in skrito smrtno slutnjo vzbudila pozornost.

Za spomin na prezgodaj umrlega pesnika navajam v prevodu značilni tercini iz njegovega soneta »Sreča« (1937):

Ljubezen moja kakor biser je teman,
le čas, ki tudi rožam je sodnik strašan,
razvija skrivno njen jetniški sij.

Brez ognja, ki preplavlja mi srce,
na čistem nebu svetle luči ni,
če sklene smrt, da bom ostal brez nje.

P. K.

KORESPONDENCA SLAVNIH MOZ

Kdo ima lastninsko pravico do pisma, ki jih izmenjavajo ali so jih izmenjavali med seboj pisatelji in sploh javni delavci? Ali pa do pisma, naslovljenih na ljudi, ki se literarno, umetniško niso udeleževali? Pisatelj ali naslovljenec? Če ne morda oboje? In predvsem: ali se taka pisma, ki niso bila namenjena javnosti, smejo prodajati in to celo na javnih dražbah, kjer si jih vsak lahko kupi? Potem pa še: ali se sme literarna korespondenca, ki tvori celotno zbirko, pri prodaji razkosati na razne kupce?

Zakon prav razlikuje med snovno (tvarno) in duhovno svojino rokopisa. Pišem, na primer, prijatelju: ker sem pismo nanj naslovil, je papir, ki sem ga pri tem popisal, nekakšno darilo, ki sem mu ga poslal in ki postane njegovo, da z njim lahko razpolaga po mili volji kakor s katerokoli svojo osebno lastnino, ga torej lahko komurkoli podari ali proda. Ampak besedilo tega rokopisa je moje delo in ostane zato neprodano in nedostopno po pogojih, ki jih določa zakon o literarni svojini. To se pravi, da sem jaz edini njegov lastnik, da ga smem torej za življenja objaviti samo jaz in da potem ta pravica preide na moje dediče za dobo petdesetih let po moji smrti.

Sveda pa snovne in duhovne svojine ni vedno in povsod mogoče točno določiti. Ali mar kot naslovljenec ne smem sežgati ali kakorkoli zavreči pisma, če sem njegov tvari lastnik? In najbrže ga tudi lahko prodam ali podarim, saj sem — ne meneč se za vsebino, ki je duhovna svojina avtorjeva — prodal ali podaril samo papir, ki je po zakonu vsekako naslovljenčeva last. In ali naposled pisatelj ali njegovi dediči morejo prisiliti srečnega lastnika, da jim izroči pismo ali vsaj dovolil, da ga prepisejo.

Vsa ta vprašanja zanimajo zadnje dni francosko literarno javnost ob treh dogodkih.

Pred nedavnim je namreč nekdo prodal zbirko pism, ki sta jih na začetku tega stoletja pisala pokojni avtor Aphrodite ter ženske in močljia Pierre Louys in znameniti poet in filozof, član Akademije Paul Valéry. Prvi je takrat služil vojake v Montpelleru, drugi je študiral na Sorbonni. V pismih, ki so pomembna za njun literarni razvoj, sta si tedaj mlada književnika odkrivala svojo pripadnost istim umetniškim in socialnim nazorom.

Na javni dražbi je bilo pred kratkim raznim kupcem prodanih tudi tri in trideset še neobjavljenih pism Gustava Flauberta, ki jih je ta slavni romanopisec pisal neki gospe Jeannel de Tourbey, grofici de Loynes.

Kritik Paul Iseler pa je napovedal, ne da bi si zato izprosil dovoljenje od Andréa Gida, avtorja Vatikanskih ječ, da bo kmalu pridobil obširne izvlečke iz korespondence med imenovanim pisateljem in Pierrom Louysem.

P. Karlin.

KNJIGE IN REVIIJE

Uredništvo je prejelo:

MILAN KAJČ, TILKA. Ljubljana 1937. Samozaložba. Platnice opremil akademski slikar Fran Mihelič. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Str. 128. Cena? Poročilo bo pridrženo v eni prihodnjih števil.

E. Linkenbach: VEČERNA TISINA

TEHNIČNI OBZORNIK

TEHNIKA ELEKTRIČNIH MERITEV

Dasi je doba radioamaterstva, v kateri se je zdela posest natančnih električnih merilnih priprav prvi korak do uspeha, že za

Sl. 1.

nami, vendar hočemo v okviru našega tehničnega obzornika spregovoriti o električnih merilih in meritvah.

tokom. Temu pa ni bilo vselej tako. Ko je polagala l. 1850 angleška kabelska družba prvič daljši pomorski kabel, sploh ni mislila na meritve. Zadovoljila se je pač z dejstvom, da je kabel na morskem dnu prevajal električni tok. Toda netoča ni izostala. Nekaj dni po izvršenem polaganju, kabelske zveze že ni bilo več mogoče dobiti. In vendar so se našli nekateri, ki so družbi svetovali naj pri polaganju uporablja meritve. Toda tehniki so imenovali take nasvete: »scientific humbug«, učenjakarsko žlabudro. Milijska škoda jih je pozneje dodobra izmodrila. Zategadelj so pri polaganju naslednjega pomorskega kabla med Sardinijo in Alžirrom neprestano uporabljali merilne priprave. Uspeh je dokazal smoternost te dejavnosti. Kabel je vzdržal dolga leta. Na osnovi dobljenih izkustev so meritve v nekaj letih že tako izboljšali, da so kmalu zatem točno izmerili mesto napake na kablu med Suezom in Adenom.

Natančni električni merilci ponajvečkrat ne zahtevajo mnogo gradbene tvarine. Saj tehtajo tuljave, ki s svojim premikom merijo jakost ali napetost električnega toka le dele grama. To pa navzlic dejstvu, da so zgrajene iz sto, tisoč ali celo deset tisoč

Sl. 2.

Danes se nam zdi samo ob sebi umevno, da uporabljamo električno merilne priprave povsod, kjer imamo opravka z električnim

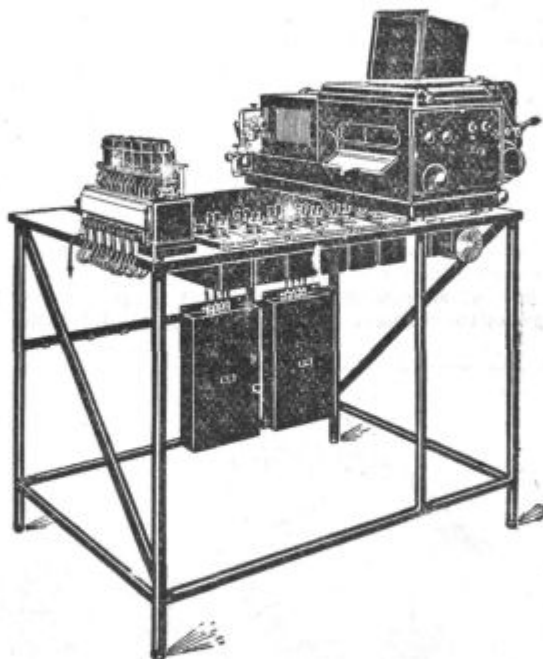
ovojev tanke bakrene žice. Tudi kazalci priprav tehtajo le tisočinko grama. Da morejo tako lahke priprave zanesljivo meriti, jih

Je treba pač graditi z največjo pažnjo in z uporabo vseh sredstev precizne mehanike. Povečevalno steklo in drobnogled sta graditelju nepogrešljiva pripomočka. Saj je na primer šivankina konica spričo konic osi, ki jih ustvari izdelovalec električnih merilcev pod drobnogledom, izredno surova tvorba. Toda nele sestava, tudi ureditev merskih lestvic zahteva mnogo truda in velike izvežbanosti.

Čeprav so električne meritve zvečina osnovane na sili sestavljenih in izumetničenih vezavah, je vendarle merjenje z izgotovljenimi pripravami zelo enostavno. Zategadelj uporabljamo danes električne meritve tudi tam, kjer se hočemo izogniti težav. Za to le nekaj primerov. Visoke tem-

ki ocenjuje stotisoče voltov. Ali izdelava pripravo, ki je uporabljiva le v spretnih rokah raziskovalca ali surov merilec, ki jih more uporabiti strojnik na lokomotivah, v strojnicah ali kjerkoli.

Vnanjo sliko o nekaterih sodobnih električnih merilih naj nam posredujejo slike. Na prvi vidimo laboratorijski merilec za izredno natančne meritve, na drugi v kovčeg vgrajene priprave, ki zadoščajo za raznolike preiskave električnih strojev in naprav. Tretja slika je posnetek tako zvanega univerzalnega oscilografa. Z oscilografom moremo s poljubno natančnostjo zasledovati raznovrstne električne in mehanske pojave, ki se s časom naglo menjajo ali spreminjajo. (tma)

Sl. 3.

perature merimo danes zvečina le še električno. Saj moremo temperaturo razbrati kjerkoli in povrh nam zapiše spremembe temperature priprava še na poljuben način. Sestavo pri zgorjevanju dobljenih plinskih zmesi doženemo najhitreje s pomočjo električnih merilcev. Valjarne merijo z elektriko pritisk valjev na železo. Način in jakost tresenja hiš, letal itd. merijo in zabeležujejo le električne priprave. Prav tako nam omogočajo zgolj te, da izmerimo na tisočinko sekunde natančno zapiralce fotografskih aparatov, natančni hod žepnih in astronomskih ur, globino morja in hitrost ladij.

Električne priprave nam jasno spričujejo, da zadošča tehnika zahtevam vsakogar. Tu zgradi pripravo, ki natančno dojame še milijardinko amperja, tam zopet pripravo,

V Franciji nameravajo zgraditi novo zvezdarno. Najprimernejši kraj zanjo bi bil po dozdnih ugotovitvah Forcalquier. Zvezdarno bodo opreмили z daljnogledom, ki bo imel okoli dva metra velik premer. Francija bo torej kmalu imela tretji največji daljnogled na svetu ali največji daljnogled v Evropi.

Letos je na severnih ameriških železnicah v prometu že 21 aerodinamskih vlakov, ki jih ženejo Diesellovi motorji.

Južnoafriška vlada je sklenila, da bo v štirih letih spremenila pristanišče Kapskega mesta v najmodernejši pristan, ki bo mogel sprejeti v svoje okrilje največje oceanske parnike. Stroški za gradnjo bodo znašali 400 milijonov dinarjev.

(tma)

S A P Ě R — JUGOSLOVANSKEGA I Z V O R A

Mnogo kulturnih rastlin je prišlo preko Italije v severnejše dele po Evropi. V novjšem času pa promikajo nekatere dobrine v obratni smeri proti jugu. Slikar Milan Klemenčič je videl v Rimu poslastice na je-
lovniku: kranjsko zelje, goriški bob (crauti del Cranio, fave di Gorizia). Dr. František Běhounek trdi v svojih Brodolomcih (slov. prevod Dr. Nemo, 1928), da je sedel pri čaši piva, ki se je bahalo z napisom »pi-
zenjsko«, dasi je bilo rojeno v Italiji. V Trstu si lahko včas; slišal stavek: La mle-
karca ga dimentica el suo svitek. — Tako še: la pesterna, le babe, polonico, (po-
lovnik, mernik), razza; seveda je sloven-
ska rasa iz romanskega »anarazza«. Bene-
čan govori po zatrdilu lutkarja Klemenči-
ča: son cisto (brez denarja, čist). Pokojni Meyer-Lübke pravi v Et. Wb. 1935, 618: Krško (veglitisch) grabya se pojmov-
no in oblikovno povsem ujema s srbohrv. grablja, zlasti ker poljedelsko orodje po
vzhodni Benečiji nosi večinoma slovanska
imena. Njegov etimološki slovar romanskih
jezikov vsebuje v kazalu str. 1186-7 okoli
200 slovanskih izrazov, ki so prodrli v to
ali ono romansko govorico. Seznam pa ni

popoln, manjka na pr. češka pišt'al, koren
za nem. Pistole in romanske pistole (6538).

Med izrečno slovenske šteje isti slovar:
1317 britva, znana po sev. Italiji kot: bri-
kla, britule, britola. Pod točko 1476 pripo-
minja: furlansko čespar (č. drevo) in čie.p
(č. sad) izhaja iz slov. »čespa«. Pod 3857
greben (skala) stoji, beneško, veronsko (in
odtod furlansko) grėbano »prepad«, bresc,
grėbenj »pečine«, borm. zgreben »prod,
gramoz«, bellinz. greban, rotilnik grėbanu
»trebeljak, neotesanece, vai-bien, grebel
»Heide« (pogan ali stepa?), ital. grebicio
»neplodna, peščena tla«. Pod 3873 bi moral
reči tudi sloven. (poleg srbohrv.) »griza«, ki
je dalo istrsko greiza (grusec, brebirščice,
prodovina). 4738 komat (srednje vis. nem.
ali slov.) je prešlo v trevis. komačo, furl.
komat. Iz slovan. homot je nem. Kummel,
ki smo si ga ohomotali kot komat. Pod
4789 stoji opazka, da se ital. cuccio (kužek)
lahko spoji z balkanskim korenem »koc«,
t. j. pohabljen, okrnjen. Iz tega je pač slov.
koce, kocej, kocke = pujske, tolminsko ko-
ca (svinja), kocka (svinjska), kockati
(svinjsko igrati), koča in kočica (praseca),
kočej (prasec), medtem ko se mi zdi ko-
celj (kosmat cucek) prej iz bavarskega
kova (Haardecke). Pod 5724 pripominja,
da je obče razširjena mula (klobasa, krva-
vica) iz orienta. Pod 7090 pravda še ni do-
gnana, je li tržaško »robatta, robatsa« iz

slov. robot, kako rtudi pod 9295 trž. »a la mata vlač« od slov. »motovilo«. Pod 8441 vidim, da je šla naša suknja v istr. suč-kena, in v 4 druga narečja kot soka. Pod 9460 čepi vrpa, ki je dala furl. frape (gu-ba, vraska). Št. 2825 enačj dalmatsko »yezi« s slovanskim ježem. Št. 9598 te po-učl, da je slovanska žaba uskočila med Grke kot zamba (krastača).

Nafzanimivejša točka se mi zdi 9599 zapp (illyr.) »Zigenbock«. V Pieteršniku straši cap = kozel, prč. »Smrdi kakor cape« se čuje na Notranjskem. Ka cap (kak cap = kakor kozel) imenujejo Ukrajinci Veliko-ru: e radi brade, glej lepo knjigo Dobro-voljci, kladivarji Jugoslavije 1937 (482). Naš cap, nazvan po vabilnem kliku (Lock-ruf), je odcapljal v 8. stoletju v Italijo, kjer ga srečujemo v Abruzzih kot tsappe, Velletrih tsappo, krško sapial »kozliček«, abruzz. tsappelle »koza«. Prispodoba z ro-govjem je rodila pojem motike, kopače: zappa, kar je prešlo v furianščino in fran-coščino: sape. V tem pomenu se je vrnila v Črno goro capa, motika, gl. Daničičev Rječnik. Francoščina je naredila: sapeur, podkopati, sapeur, podkopnik, zemljerov, sapér, ki se je raztrosil daleč po svetu. Od zappa (plevenica, kopuljica) izhaja naš cap-pin, cepin, cempin (Koštiál, Zis 23. I. 1937, 59).

Kakšno naključje: Ignazio Silone, »Fon-tamara« (roman preveden na nemščino 1933, Zürich) omenja na str. 64/65, da je junak Antonio Zappa sodomsko izrabljajl koe! Morda pa ga je avtor namenoma krstil za Kozla?

A. D.

PRAKTIČNE NOVOTE

Nekaj posebnega je novi otroški voziček

ki ga mora biti vesela vsaka mati in ki je vsakemu dojenčku v korist. Stranske stene tega vozička so delno izrezane, tako da ima otrok udoben razgled. Otrokom,

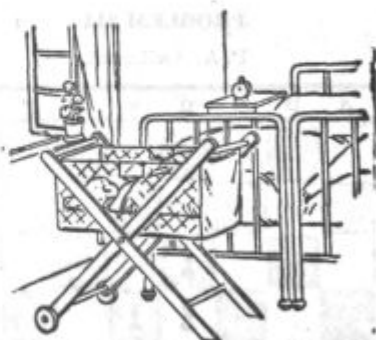

ki so že prešli »neumno četrtletje«, daje-jo te stene z razglednimi okenci najlepšo priložnost, da lahko opazujejo svojo okolico in zaposlijo svoje male duše. V lepem vre-menu znata zrak in svetloba neoviran do-

stop do njihovega ležišča, v neugodnem vremenu zavaruješ otroka z zaščitnimi ce-luloidnimi ploščami, s katerimi zakriješ okenca, da ne moreta veter in vlaga do njega, razgled pa ostane.

Posteljina leži z žimnico vred v nosilni mreži, ki se prilagodeva obliki vozička. Če se hočemo izogniti težavnemu prenaša-nju vozička po stopnicah, primemo mrežo za ročaj, dvignemo posteljnico in otroka iz vozička ter prenesemo vse skupaj gor, ne da bi motili niti spečega otroka. Tam obe-simo mrežo v stol na kolesih, ki nadome-stuje voziček.

Tudi za potovanje po železnici je otroška posteljica v nosilni mreži zelo udob-na. Za majhen izdatek je mogoče dokupi-ti tudi okvir, na katerega pritrdimo odejo in ki se priveže z žimnico. Tako zavaru-jemo otroka, da se ne more razgaliti, ob-enem mu je dana možnost, da se lahko giblje in breca po mili volji.

BISTROUMNI CENZOR

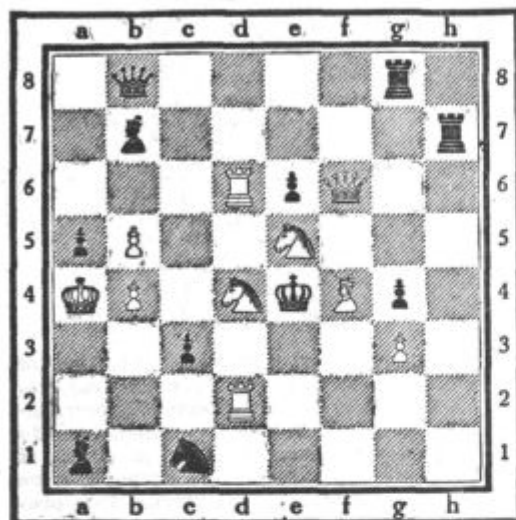
Pred dobrimi 100 leti, ko je razsajala huda cenzura v državi, je v podlistkar-skem romanu, tiskanem v Pragi, mlade-nič vprašal dekle: »Kod se pride v vašo sobo?« Mladenka je pošteno odgovorila: »Skozi cerkev« (durch die Kirche). Cen-zor ni razumel, stavek se mu je zdel ne-spodoben, popravil ga je »skozi kuhinjo« (durch die Küche),

PROBLEM 213

F. Geijesstam

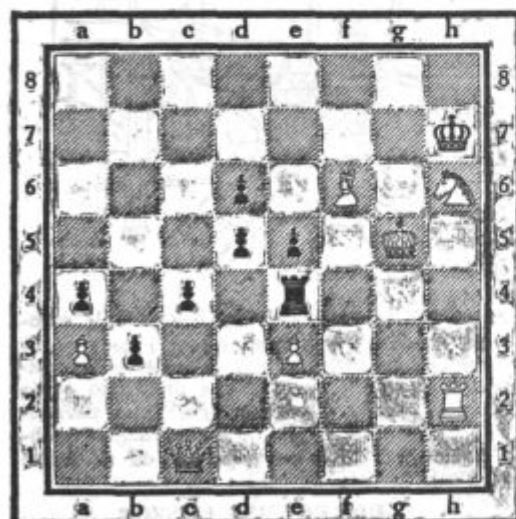
Prva nagrada švedske šahovske zveze 1883

Mat v treh potezah

PROBLEM 214

P. A. Orlimont

Mat v treh potezah

Rešitev problema 212

1. Tg1—h1!, Kg4—f4(a); 2. Te5—e4 mat; 1... Kg4—h5; 2. Kh2—g3 mat. 1... L poljubno; 2. Df6—g5 mat.

ZA BISTRE GLAVE

3+1

Zgodba o Liberecu

Pravljica pripoveduje, da je moral zaljubljeni Liberecun prešteti repo na vrtu svoje oboževanke in da je zavratna lepotica ponoči spreminjala število repa, tako da naslednjega dne ni hotela stvar soglašati. Liberecun je repo štirikrat prešteval, dama pa je vsakokrat na skrivaj dodala eno repo. Prvič je Liberecun prešteval repo po devet kosov, pri čemer mu je na koncu ostala ena repa, drugič je vzel po sedem kosov skupaj, pa sta mu ostali dve repi. Tretjič je štel le po pet kosov, ostanek je dal tri kose, četrtič je Liberecun štel repo po tri kose, na zadnje pa mu je ostalo — da, koliko mu je že ostalo? Koliko kosov repe je bilo prvotno? Pravljica pripoveduje, da jih je bilo manj nego 900, mi bi pa to radi točno vedeli!

